

De conversa:

Falamos con José Simón Paz na súa casa de Casal Novo

*José Grandal Sanjorge
Xaime Iglesias González*

Chegar á casa de Pepe o Simón, que así se coñece popularmente o noso persoeiro, e velo xogar unha partida de tute coa muller, Erminda, foi un sinal indicativo de que ambos levan unha vida plácida e totalmente lúcida. Aínda que insistiron en pasarnos ó salón, acomodámonos na cociña, á calor dunha calefactora, e comezamos a charlar arredor dunha espaciosa mesa.

- *Que ben estades!* -dixémoslles- *Parece que non pasan os anos por vós.*

- *Home!* -dixo Pepe- *Agora que vou camiño dos 86 anos fago unha vida tranquila. Pero levo loitado coa madeira e coa música desde os catorce anos.*

Efectivamente, a gran afección de Pepe foi a música á que converteu nun dos medios de vida. Xa de pequeno se sentiu atraído por esta arte. Non había ter máis de sete anos cando dunha cana fixo unha frauta: furou coidadosamente os nós, fíxolle os buxeiros oportunos e mesmo lle amañou unha embocadura. Con ela acompañou varias veces os sons do acordeón do pai, e foi feliz.

Cando tivo quince anos comezou a formación musical de man de don Juan Serrano que daba clases de violín na rúa Real de Pontevedra. Cobraba cinco pesetas ó mes que Pepe pagaba co que gañaba traballando de aprendiz nunha ebanistería. Axiña comezou a tocar en público.

Pepe o Simón é un home de mente positiva que lembra con agarimo moitas das persoas coas que atopou na vida. Nunha ocasión, actuou na Illa de Arousa co Ramallo que tocaba o acordeón. Este presentouno coma unha valiosa promesa do violín e pediu comprensión no caso de que nota-

sen algún fallo, por tratarse dunha das primeiras actuacións. Todo foi ben ata que chegaron á *Cumparsita*, peza de obrigada interpretación nos bailes daquela. Pepe, malia saber á perfección composición, púxose nervioso, perdeuse no contrapunto e deixou de tocar. Coa rabia, non puido reprimir as bágoas visibles ós asistentes. Ramallo quitoulle importancia ó asunto e o público deu-lle ánimos, así que, ó final do baile atreveuse a interpretar de novo a difícil peza que desta vez saíu impecable. Pepe recuperou definitivamente os ánimos.

Despois, entre el e os irmáns Elías, Juan e Jaime, fixeron un grupo que actuaba en Bora, Tenorio, Viascón, San Xurxo de Sacos e outras parroquias ás que ían andando desde Casal Novo. Máis tarde tocou o contrabaixo, que aprendera no Burgo co mestre Poceiro, nas orquestras Montecarlo e Gran Casino coas que percorreu case toda Galicia.

- *Moito traballabamos naquel tempo. Houbo meses nos que fixemos vinte e sete actuacións. Eran orquestras de moito prestixio e, polo tanto, estaban moi solicitadas polas comisións de fetas.*

Pero o amor de Pepe pola música non se limita ó violín e ó contrabaixo, Tamén toca o acordeón -el di que só lle dá un xeito- instrumento co que seu pai foi popular por determinados bares e cafés de Pontevedra.

Ademais, sempre lle gustou cantar. Aparte dos acompañamentos nas orquestras, cantaba na casa, no traballo e cos amigos nas tabernas. Pepe cóntanos con certa fachenda que sendo moi novo déronlle a el e a un compañeiro unha propina despois de faceren un traballo de carpintería. Para celebralo, marcharon ó baile á Paloma de Mourente. Pero, antes de entraren, foron a unha

taberna, na estrada de Ourense, para comeren algo e así poderen aguantar a bebida. Alí comezaron a cantar e só lle serviron bebida porque non había nada sólido que levar á boca. Entón, un señor que os estaba escoitando díxolles que o esperasen un instantiño que volvía en seguida. De alí aun pouco apareceu cunha bolsa de pan para que comesen e continuasen cantando, pois estaba marabillado coas súas voces e cancións.

A música era moi sacrificada. Entre os inconvenientes estaba a obriga de andar de noite polos camiños co risco que iso supón.

- Para aprender a defenderme, fun adestrar durante algúns domingos co boxeador Sobral da Piollal. Un día deume un golpe na queixada que me mandou roleando varios metros. Pero pagou a pena, pois cheguei a dominar certos aspectos de defensa persoal. Había un fulano que, cando viña de noite eu só, saíame na casa da edras do Camiño Vello. Ó principio mantiñamos unha conversa amigable, pero un día intentou atracoume ameazándome cun coitelo. Deille un par de puñadas e desfíxenme del.

Se a música foi a paixón de Pepe, os oficios da madeira foron o seu traballo. Coñecía o oficio de serrador que aprendera co pai, co irmán Juan e con Enrique o Bruxo, serrando piñeiros e eucaliptos no monte para o Sr. Eirín de Campañó. Tanto tronzaba as toradas como serraba a madeira enriba ou debaixo da burra. Sabía de ebanistería, abelencia que adquiriu de rapaz nun taller que había ó lado do cine Exploradores.

Como carpinteiro pegáballe a todo tipo de tarefas: portas, ventás, mesas, etc. pero tamén destacaba coma poucos componendo carros e bocois que, en moitas ocasións, facía ós domingos na casa dos veciños que o chamaban. Estando na de Manuel González (O Xeviño) do Castelo, este quíxolle axudar e comezou a arredondar cunha machada a camba dunha roda previamente marcada. Os machadazos que lle daba Manolo non só desgraciaron a peza senón que lle sacou unha racha que foi parar á cabeza de Pepe botándolle a sangrar unha orella. Como era frecuente daquela, desinfectaron a

ferida con augardente e, como sobrou unha pouca, Pepe mandoulle uns grolíños a morro.

José Simón Paz

- Que fas? —dixo Manolo- Eu trouxen a augardente para curarche a orella.

A resposta de Pepe non se fixo esperar.

- As feridas hai que curalas por dentro e por fóra.

Noutra ocasión, foi á casa dun veciño do Castelo para botarlle un fondo a un barril. Pepe calculaba o radio cun compás tentando, por aproximación, dividir en seis partes a lonxitude da circunferencia da xabreira para determinar o radio que había ter o fondo. Pero velaquí que o tal veciño comezou a dicir que non había que buscar a sexta parte senón a terceira. Tanto terqueou que Pepe deixouno por imposible e, con esa distancia, marcou a circunferencia do fondo que, efectivamente, saíu enorme. Despois de perder bastante tempo, o veciño caeu da burra.

Pepe tamén coñecía a técnica de botar pisos de madeira, de facer armazóns para tellados e de armar encofrados, aprendizaxe esta última que realizou en Nimes-Francia onde estivo durante tres anos da década dos sesenta, en compañía de Pepe

o Chirifo, pai e fillo, e Manolo (xenro de Eirín) de Campañó.

- A xente emigraba porque aquí non se vivía. E grazas á emigración este país comezou a prosperar tanto económica como mentalmente, pois moitos españois puideron coñecer a modernidade e a prosperidade de Europa e ser verdadeiramente conscientes da miseria daquela España.

Erminda, muller vital e faladora, estivo atenta á conversa e mostraba a satisfacción de ver como o seu marido falaba da andaina pola vida da que ela forma parte. Só interviña para apuntar algún nome de lugar ou persoa que a Pepe non lle viña á cabeza. Pero cando falamos de cando namoraron non se puido reprimir.

- Xa nos coñeciamos. Pero foi no baile do Pino onde me namorei del e deixei plantado a un acompañante que tiña daquela.

- Si. —dixo Pepe— Foi un domingo que non tocamos e acordamos ir divertirnos ó Pino que daquela era o baile de moda.

- A min o amor dárame por cantar. —continuou Erminda. Un día indo buscar toxo ó Acival co carro de vacas, díxenlle a Elisa a Barburíña que me acompañaba que botase as vacas antepostas e que non as apurase. Ela non sabía que eu estaba embarazada, pero funlle dando pistas con cancións coma esta:

Porque el amor
es como el fuego
que cuando prende
no hay remedio.

Despois cóntanos con certa alegría burlona que, nunha ocasión, lle deu ó marido leite fervido cunha camisa de culebra para curarlle a pulmonía. El non o sabía e, a pesar de que notou que o leite tiña así como algo de graxa por riba, tomouna e, desde logo, mal non lle fixo.

- Daquela non había medicinas —aclara Erminda— Só había remedios caseiros coma os pesde-luvios, as fregas, as cataplasmas e pouco máis.

- Si. —dixo Pepe entre crítico e irónico— Pero agora tamén todo se cura con auga e con camiñar. O carallo é para os que non poden andar e máis para os que non nos gusta a auga.

Aínda que lembra con saudade persoas e feitos da súa xuventude, Pepe non esquece que eran anos cheos de carencias. Os salarios eran míseros, as xornadas de traballo sen horario, todos os días, incluso domingos, había que laborar: se non era no choio, traballábase na casa; levábase o xantar pola mañá nunha tarteira e comíase frío ó mediodía sentado no chan ou sobre un taco de madeira. Despois, as mulleres ou fillos/as levábanlles o xantar ós obreiros que traballaban en Pontevedra, sistema que, ademais de enredar toda a familia, pouco melloraba a cuestión alimentaria, pero a economía non permitía xantar na taberna. Había que ir andando distancias de dez ou vinte quilómetros, tanto de noite coma de día, con frío ou calor.

- En fin, —conclúe— aqueles tempos comparados cos de hoxe eran peores cá inquisición.

A guerra de 1936 colleuno moi novo, o que non é obstáculo para que pense que foi un desastre e que non trouxo máis ca calamidades e opresión, Erminda contanos que de rapaza andaban polo Castelo cívicos disfrazados de mendigos farrapentos pedindo esmola ó tempo que observaban quen levaba comida ós fuxidos e esculcaban o lugar onde se escondían estes.

Preguntámoslle por Juventud Lerezana e pola Caixa Rural de Lerez, pero só coñece algúns detalles que lle contaron, pois era moi novo cando existían estas entidades, aínda que lembra que xente do Castelo e Casal Novo ía mercar á Caixa Rural porque recibían información sobre sementes, abonos, etc. e porque mercaban incluso comestibles a prezos máis baratos.

Xa era de noite cando nos despedimos de Erminda e de Pepe, un home que se tiveramos que definilo con só dous adxectivos, empregariamos agradecido e traballador. Claro que unha boa parte do seu traballo foi andar tocando e cantando de festa en festa e de baile en baile e, xa se sabe, a música axuda a levar mellor a carga laboral.